

En Steno-ven og -discipel hilser Mesteren

Axel Garboe

Når jeg har fået lov til på en utraditionel måde at sige mesteren Niels Stensen, Steno, tak ved denne højtidelige lejlighed, er det måske lidt vel dristigt af mig. Men jeg kunne ikke lade være dermed som en af dem, der har haft den lykke at leve med i udviklingsforløbet af det stadigt voksende kendskab til Steno og hans samtidige (Bartholinerne og andre) i det videnskabeligt så rige syttende århundrede, hvori også Stenos betydningsfulde indsats skete i det korte spænd af tid, der blev hans liv.

Det, jeg gerne ville sige, kommer ikke til særlig at dreje sig om, hvad Steno som videnskabsmand har beriget os med. Det ville ved denne lejlighed være overflødigt at gentage, hvad der fra flere sider og let tilgængeligt er fremført herom. Men jeg ville gerne sammen med de tilstedeværende standse lidt ved, hvad Steno, hans liv og personlighed i hans stræben mod høje mål har betydet for mig og for mange andre. Måske kan dette være med til at kaste lidt lys over den levende baggrund, hvorpå Steno må ses, og som indstiftelsen af medaljen er et udtryk for.

For mit vedkommende går det helt tilbage til min studietid i begyndelsen af dette århundrede. I 1902 udsendte nu afdøde professor Maar og fysiologen August Krogh en dansk oversættelse af Stenos geologiske hovedværk: »*De solido*«. Som andre naturhistorie- og geologistuderende læste jeg bogen, der også strejfedes af professor Ussing i hans forelæsninger. Men Steno selv, hvordan var han og hans livsforløb? Han var dengang i min ungdom ikke en af de personligheder, der havde en selvfølgelig plads i den almindelige bevidsthed og indenfor naturvidenskabens historie. Man stillede sig nærmest lidt afventende. Men der var historikeren A. D. Jørgensens Steno-biografi, hvis kloge skildring greb mig dybt. Den bog, der nu foreligger i en ny udgave ved Steno-forskeren dr. Gustav Scherz, bør læses af enhver, der beskæftiger sig med geologi eller som bryder sig om at forstå noget af menneskeskabners udvikling. (Se anmeldelse andet sted i årsskriftet).

Og så gik det med Steno som med andre af de virkelig store i åndens verden: han havde tid til at vente; hans tid skulle nok komme. At gå nærmere ind på, hvordan Steno lidt efter lidt er bleven en levende skikkelse for vor bevidsthed og tåler at ses på nært hold, ville det føre altfor vidt at gå ind på her. Kun skal der gives nogle små glimt fra en vej undervejs med Steno.

De husker hans dissektion af den store haj fra Middelhavet udfor Livorno.

Det er altid belærende at opsøge steder, som har været skueplads for afgørende tildragelser i naturforskningens og naturforskernes udvikling. Livorno er et af disse steder, et iblandt mange andre i Niels Stensens liv.

En sensommerdag for nogle år siden kom min også Steno-interesserede hustru og jeg da til denne Middelhavsby. En del er naturligvis forandret siden Stenos dage, men hele natursceneriet er det samme, og brune, kraftige fiskere var netop den dag ifærd med at arbejde ud for kysten. Ville de få en stor haj som fangst? . . . Dengang for de mange år siden blev det den unge danske naturforsker, der på Storhertugens, hans mæcens befaling fik det store dyr til undersøgelse. For hans geniale blik løstes blandt andet en gåde, som ingen hidtil, heller ikke Niels Stensens lærer den med rette berømte Thomas Bartholin havde kunnet løse. Man kendte »stentungerne«, *glossopetra*, som blandt andet kunne hugges ud af Maltas klipper, men hvad det egentlig var, diskuteredes der vidt og bredt om. Ved undersøgelsen af hajen fra Middelhavet forstod Steno, at »stentungerne« er forstenede tænder af store hajer, der har levet for længe siden i et hav, hvor der nu er fast land. Men dette blev ikke kun en isoleret kendsgerning. Vide udsyn åbnede sig lidt efter lidt for Steno. Nye videnskabsgrene – palæontologi og stratigrafi senere også krystalverdenen – fik et eksakt grundlag uden at benævnes som sådanne, lige så lidt som geologien som eksakt videnskab, skizzeret af Steno og underbygget med en række uafviselige kendsgerninger, endnu kom til at bære dette navn

Men fremfor alt er Toscana og Firenze steder, hvor der kan vandres i Stenos fodspor, og hvor man kan leve sig ind i hans tid og hans verden.

En dag sidder man i et stort bibliotek i Firenze og arbejder sig igennem arkivpakker, der også omfatter Steno-sager. Skulle det måske være muligt at finde et spor, der kunne lede frem til at løse spørgsmålet om, hvad der er blevet af det geologiske materiale, som skulle benyttes til et større værk end »*De solido*«, der af Steno selv betegnes som en foreløbig meddelelse, skrevet i al hast under oprud fra Italien? Resultatet var ikke stort, men i tilgift fik man den gave at fornemme Stenos nærhed ved at sidde med hans egenhændige breve og andet i sin hånd. Steno som menneske mødes deri, hans forhold til venner i den lærde kreds i Firenze, for eksempel forskeren og digteren Francesco Redi. Man lægger vejen om igennem den gamle gade, hvor Redi boede, og hvor Steno ofte har gået. Den ligger der som i hine år, hele sceneriet er der, og det ville ikke forundre en, dersom Steno kom igennem den påny »liden og kleinlig« som han huskedes af samtiden, men stor af ånd.

Og videre prøver man at søge Stenos fodspor. En dag tager man op til den lille bjergby Volterra, hvor Steno har gjort iagttagelser, som omtales i »*De solido*«. Her betragtede han muslingeforsteninger i stenblokkene på torvet og hans fantasi begyndte at arbejde. Skulle det være muligt at danne

sig en forestilling om *geologiske tidsrum* og knytte en forbindelse til historiske kendsgerninger? Forsøget måtte mislykkes. Men den, der får lov til at stå på torvet i Volterra og i sin hånd holde forsteninger som dem, der satte Stenos tanker igang, får en oplevelse, der er værd at sige Steno tak for.

Det samme gælder, når man læser i »*De solido*«, hvad Steno tænkte om de elefantlevninger, store stødtænder og vældige knogler, som gravedes frem af Toscanas jordbund omkring Arnofloden. Det var dyr, som ikke levede i de egne på Stenos tid. Hvad om det var rester af Hannibals krigselefanter, der var omkommet i krig mod Rom? Igen geologi og historie i mulig vekselvirkning, Jorden »levende«, ikke noget éngang givet. I en lille by i Toscana, Montevarchi, findes et lille museum, hvori fossile elefantlevninger opbevares . . . sådan som Steno må have set tilsvarende. Man tager der ud og finder også stedet, hvor samlingen er. Men ak! den er lukket. »Kom igen i morgen . . . *domani!*« siger en mand, som vi spørger. Vi gør ham begribeligt, at det kan vi ikke, vi er kommen hertil fra et meget fjernt land for at se denne samling, han lover at skaffe os adgang, når siestaen er forbi. I middagsvarmen sidder vi så og venter under de skyggede plataner, indtil vi kan komme ind og se de vældige elefantlevninger, som er af samme slags som dem, der engang satte Stenos tanker i bevægelse, idet han skuede ind i fjerne svundne tider.

Der var meget mere at fortælle om forsøg på at vandre på steder, som har betydet noget i Niels Stensens liv og forskning såvelsom i hans personlighedsudvikling, det sidste når alt kommer til alt det afgørende. Men der må standses.

Så er det måske den sidste aften under en Steno-rejse i det Italien, der kom til at stå hans hjerte så nær. Man har endnu engang været ved Stenos sarkofag i hans kapel i San Lorenzo-kirken, hvor mange fra mange lande standser i stilhed. Nu falder mørket hurtigt på. Udenfor det åbne vindue ud imod Arno-floden driver flagermusene deres elegante jagt, og fra kirker og klostre høres klokkers lyd, mens natten stunder til, sådan som de også har lydt for den unge danske naturforsker, der ikke kunne nøjes med den synlige verden og al dens skønhed og dens opgaver at udforske. Fra det, som fyldte hans forskersjæl med så megen glæde og lykke hævdede han sit blik op imod den usynlige, men ligeså virkelige verden. Da han en vinterdag i 1673 i København indledte en række anatomiske forelæsninger og demonstrationer gav han det udtryk overfor sine danske tilhørere, deriblandt selve den store professor Thomas Bartholin, læremesteren som han havde langt overgået. Steno udtalte da de ord, der står som et motto over hele hans liv: »*Skønne er de ting, vi ser, skønnere de, vi forstår, men langt de skønneste er de, som vi ikke fatter med vor forstand*«. Derfor måtte Steno, idet han fulgte det, der mere og mere kom til at stå som sandhed for ham, lade sig optage i den katolske kirke, hvor hans navn

og personlighed står højt i ære, og påtage sig en byrdefuld præstegerning langt fra Firenze og alle hans venner i denne skønne stad.

– Så gik de mange år efter Stenos død. Langsomt blev han anerkendt indenfor den geologiske verden. Men tider kom, da der blev holdt kongresser, hvortil videnskabsmænd fra mange lande samledes om Stenos navn og hans betydning. Og nu bliver han også i sit hjemland mindet blandt andet med indstiftelsen af en medalje, ligesom han omsider fik sit monument i København ligesom flere andre store danske. Når man standser og lader tankerne dvæle ved alt dette, bliver det til en tak til denne mand, der var stor som videnskabsmand, trofast imod sine venner og imod høje idealer.

(Tale ved Dansk Geologisk Forenings årsmøde 11. oktober)

*Helsingørvej 34A
3480 Fredensborg*